

Особливості вибору критеріїв та методу визначення депресивних територій в контексті соціально-економічного розвитку держави

Методологія подолання депресивності територій та стимулювання їх внутрішнього розвитку передбачає запровадження необхідних системних механізмів санації на основі максимальної концентрації ресурсів в найбільш кризових точках. При цьому постає завдання обґрунтованого вибору таких точок.

Єдиного підходу щодо застосування показників визначення та класифікації депресивних територій на сьогодні не існує. Це підтверджує досвід ЄС, США, Росії. З огляду на певні особливості розвитку кожної країни, цей досвід не завжди можна використати в повній мірі, проте деякі відповідні критерії та методики можливо застосувати і в Україні. Очевидно також і те, що специфіка економічної і соціальної ситуації в країні може зорієнтуватися й на деякі інші критерії.

В Європейському союзі депресивні території - це об'єкт регіональної політики вже протягом тривалого часу, їх перелік постійно зазнає змін. Важливим завданням Європейського Союзу є активізація усіх територій, що потерпають від структурних труднощів (промислових, сільських, міських та залежних від рибальства). Ці регіони визначають як економічно депресивні (див. рис. 1). Хоча рівень розвитку у цих регіонах є близьким до середнього по ЄС, вони мають різні типи соціально-економічних проблем, які неспроможні розв'язати самостійно. Зміни у секторі промисловості чи послуг, занепад традиційної діяльності у сільській місцевості, кризова ситуація у містах, проблеми, яких зазнає рибальство часто є першопричиною високого безробіття. 18 % населення (68 млн. осіб) мешкає у таких регіонах. Найвища частка таких регіонів – у Франції та Фінляндії (31%), а також Люксембурзі (28%) [5].

Однак наведена класифікація економічно депресивних регіонів ЄС не була досконалою. Так, деякі сільськогосподарські регіони з низькою щільністю населення можна віднести до слаборозвинених. В той же час, з урахуванням того,

Рис 1. Класифікація економічно депресивних територій (досвід Європейського Союзу)

що сільськогосподарські території мають дещо вищий рівень ВВП на душу населення, їх можна було б класифікувати як депресивні та слаборозвинені. Остання реформа структурних фондів ЄС на період 2000-2006 рр. („Агенда-2000”) змінила класифікацію економічно депресивних регіонів, на стимулювання розвитку яких передбачені кошти ЄС [4, 46]. Їх залишилося всього два типи: слаборозвинені регіони як окремий тип, але в них увійшли і вже згадані території з низькою щільністю населення; другий тип-регіони, що потребують структурної перебудови, переважно включають частину колишніх кризових промислових та

сільськогосподарських. Саме цю групу територій можна умовно визначити як депресивні.

Основними критеріями віднесення територій до депресивних з подальшим запровадженням зон підприємництва, які використовуються в США є рівні:

- а) доходів населення (сукупний дохід 70% населення в розрахунку на 1 мешканця дорівнює або менший за 80% середнього доходу по регіону чи державі);
- б) безробіття (показник повинен істотно перевищувати показники штату і країни в цілому).

„Методологією реалізації програми фінансової підтримки депресивних регіонів”, рекомендованою для застосування в Росії Консорціумом Університету штату Джорджія в березні 1998 р., „депресивним вважається такий регіон, де економічні умови суттєво гірше, ніж в середньому по країні” [3, 38-39].

Але деякі російські вчені [2, 3-33] запропонували свою методику визначення депресивних територій. Початковий набір біля 100 показників аналізувався методами факторного аналізу з метою встановлення загальних закономірностей, які визначають сутність явища, що вивчається. В результаті вдалось скоротити вихідний список до 20 показників, які умовно можна розбити на 5 груп:

- група 1. „Рівень життя” включає в себе співвідношення доходів до прожиткового мінімуму, рівень безробіття, забезпеченість населення житлом, автомобілями, продуктами харчування в розрахунку на одну людину;
- група 2. „Промисловий та фінансовий розвиток регіону” включає середньодушовий обсяг промислового виробництва, питомі капіталовкладення, податки в регіоні на одного жителя;
- група 3. „Сільськогосподарський потенціал регіону” - показники виробництва сільськогосподарської продукції в розрахунку на одного жителя;
- група 4. „Рівень соціального благополуччя” утворюють показники розвитку соціальної сфери регіонів;
- група 5. „Екологічна ситуація” враховує антропогенне забруднення всіх природних сфер.

На нашу думку, головними недоліками російської методики є те, що деякі

показники характеризують одну й ту ж саму проблему території. Наприклад для групи „Рівень життя” найбільш оптимальними є 2 показники-рівень безробіття та рівень доходів населення, всі інші показники є похідними від наведених. А також погіршення екологічного стану території не є проявом депресії. Найбільш доцільно застосовувати лише економічні та соціальні показники.

Згідно Закону України „Про стимулювання розвитку регіонів”, „...депресивними визначаються:

✓ Регіони, у яких протягом останніх п'яти років найнижчі середні показники валової доданої вартості на одну особу;

✓ Промислові райони, у яких протягом останніх трьох років є найвищими середні показники рівня безробіття, зайнятості у промисловості; найнижчий обсяг промислового виробництва на одну особу та найнижчий рівень середньої заробітної плати;

✓ Сільські райони, у яких протягом останніх трьох років є найнижчими щільність сільського населення, природній приріст населення, найвищою – частка зайнятих у сільському господарстві, найнижчий обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу та найнижчий рівень середньої заробітної плати;

✓ Міста обласного значення, у яких протягом останніх трьох років є найвищими середні показники рівня безробіття, та найнижчим рівень середньої заробітної плати[1].

Однак є ряд суттєвих зауважень до наведеного закону. За даними обласних державних адміністрацій було проаналізовано стан розвитку територій відповідно до заданих показників та визначено депресивними наступні території:

- регіони-Тернопільська, Закарпатська, Чернівецька області;
- промислові райони-лише Верхньодніпровський район Дніпропетровської області;
- сільські райони-близько 50 районів(майже у всіх областях);
- міста обласного значення-22 міста, серед яких Жовті Води Дніпропетровської області, Костянтинівка Донецької області, Болахів та Яремча Івано-Франківської області, Рубіжне Луганської області, Ізюм, Лозова Харківської області та інші.

Проведений аналіз виявив ряд недоліків. Так, низькі рівні показників ВДВ на душу населення характерні скоріше для слаборозвинених регіонів, ніж для депресивних-Тернопільської, Закарпатської, Чернівецької областей(ці області не можна характеризувати як регіони, які в недалекому минулому динамічно розвивалися). До того ж, як вже згадувалося, в ЄС регіони з найнижчими рівнями ВВП на душу населення відносяться до слаборозвинених.

На нашу думку, при розробленні методики визначення депресивних територій слід виходити наступних положень:

- процедура визначення депресивних територій повинна бути абсолютно формалізованою, простою та прозорою;
- застосування різних показників депресивності повинно здійснюватися з урахуванням досвіду інших країн;
- набір показників має визначатися з урахуванням наявної на різних територіальних рівнях офіційної статистики;
- з метою виявлення ознак депресії на її ранніх стадіях період аналізування стану розвитку території має бути не більше 5 років;
- при аналізі територій та виявленні серед них депресивних мають застосовуватися методи порівняльного аналізу та визначення критичних значень показників депресивності.

Література

1. Закон України „Про стимулювання розвитку регіонів” від 8 вересня 2005 року №2850-IV.
2. Куперштох В.Л.и др. Методические основы выделения депрессивных и отсталых регионов // Регион: экономика и социол.-1996.-№2.-С.3-33.
3. Лексин В., Швецов А. Общероссийские реформы и территориальное развитие. Ст.8. Депрессивные территории: прежние проблемы и новые варианты их решение //Рос. экон. журн.- 2001.-№9. –С39-63.
4. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України /За ред. С.Максименка. - К.: Логос, 2000.-171с.
5. www.europa.eu.int/comm/regionalPolicy/index.en.html.